

Miguel A. Martínez López (ed.):
The Urban Politics of Squatters' Movements

New York: Palgrave Macmillan 2018,
XXI, 299 s.

Kniha je komparativním textem, který porovnává fenomén squattingu mezi devíti evropskými městy. Text má společný teoretický úvod, který konceptuálně rámuje jednotlivé výzkumy, jež přes svá specifika nahlíží na squatterské hnutí podobnou optikou. Studie se opírá o dva hlavní společné koncepty, které jsou jednotícím principem rozličných přístupů k terénu. Prvním je Tarrowovo pojetí protestních cyklů, které umožňuje zařadit squatting do širšího kontextu sociálních hnutí, druhým je Harveyho definice socioprostorových struktur, která otevírá rozdíl mezi strukturou a jednáním. Jednotliví autoři na tomto sdíleném teoretickém základě analyzují, kdy v konkrétních městech přichází squatting na scénu, a sledují jeho vývoj až do současnosti pomocí kategorií definovaných jednotlivými cykly, které jsou dávány do kontextu širšího pojetí protestního hnutí v partikulárních obdobích. Na případových studiích Madridu, Barcelony, Sevilly, Říma, Paříže, Berlína, Kodaně, Rotterdamu a Brightonu jsou tak načrtnuty obecnější charakteristiky squatterského hnutí. Poslední tři kapitoly jsou věnovány komentáři, který interpretuje jednotlivé případové studie a množství sebraných dat je využito k obecnějším tvrzením o squattingu v rámci evropského kontextu.

Kniha je v pořadí již pátou publikací, která vznikla pod záštitou kolektivu SqEK (Squatting in Europe Kolektiv). SqEK je výzkumnickou sítí, která propojuje jedince, kteří se podrobně zabývají tématem squattingu jako aktéři i jako akademici. Hlavními činnostmi tohoto kolektivu je pořádání konferencí a psaní společných publikací, čímž pravidelně přispívá do debaty o radikálních sociálních hnutích, jež používají squatting jako jeden z hlavních repertoárů

jednání. Právě explicitní propojení aktivistické a akademické dimenze umožňuje autorům proniknout hluboko do zkoumaného terénu, získávat důvěru jednotlivých kolektivů a produkovat tak vědění o prostorech, kde je těžké se pohybovat bez důkladného porozumění emické perspektivě. V tomto případě byla vytvořena podrobná databáze squatů v devíti městech v posledních padesáti letech, která vznikla na základě analýzy dokumentů, webových stránek, hloubkových rozhovorů či zúčastněného pozorování.

Přestože samotný pojem squatting odkazuje pouze k užívání budovy či pozemku bez dohody s vlastníkem, „squat může být obecně definován jako neschválená, kolektivní či individuální okupace budovy za účelem žití či rozvíjení činností bez vědomí jejího majitele“ (T. Aguilera. „Configurations of squats in Paris and the Ile-de-France Region.“ Pp. 209–230 in SqEK. *Squatting in Europe. Radical Spaces, Urban Struggles*. Minor Composition 2013, s. 211), jako strategický nástroj protestu je často používaným repertoárem jednání. Právě charakteristika, v jakém významu a kontextu je squatting používán, je tím, co napříč studiemi pomáhá definovat jednotlivé protestní cykly. Vývoj je možno sledovat od sedmdesátých let, kdy squatting jako taktika odporu začíná být běžnou volbou radikálních sociálních hnutí. „Hranice jednotlivých cyklů hnutí mohou být definovány na základě aliancí s ostatními hnutími, ekonomických cyklů, urbánní dynamiky a rozmanité sociální skladby squatterského hnutí“ (s. 8). Zdůraznění historie, která běžně zůstává skrytá, a tedy i samotná konstrukce historického narativu odkrývá roli squattingu v kontextu konkrétních projevů sociálních hnutí. Čtenář je tak seznámen s podrobným přehledem jednotlivých sociálních hnutí a způsoby používání squattingu pro dosahování různých cílů.

Ustavení pojmu squat do centra analýzy umožňuje pojmut historii sociálních hnutí specifickým způsobem. Na jednu

stranu je tedy vytvářena nová perspektiva sledováním konceptu squat, na stranu druhou je skrze tento fenomén popisován charakter sociálních hnutí, která jsou přítomna v určitých obdobích. V různých městech je popisována dynamika mezi urbánní politikou a protestem, který se vůči ní vymezuje. Důraz na socioprostorové struktury pomáhá reflektovat, jakým způsobem hnutí své prostředí přetváří a zároveň jak je mu v tomto prostředí umožněno jednat určitými způsoby: „Opozice k dominantním socioprostorovým strukturám a intence je měnit je vyjádřena v rámci příležitostí a možností politického, ekonomického, sociálního a kulturního prostředí, ve kterém hnutí působí.“ (s. 10) Momenty vzdoru, kdy se squatteři setkávají s aktivisty z různých sociálních hnutí, a naopak, kdy se aktivisté stávají squatter, jsou výraznou součástí popisu dynamiky squatterských hnutí v jednotlivých městech. V některých obdobích jsou příznivé podmínky pro obsazování budov, v jiných se tato činnost kvůli různým faktorům zdá takřka nereálná.

Na základě analýzy z případových studií dochází autoři k tezi, že je možné rozdělit zkoumané lokality do dvou celků podle charakteristických rysů squatterské praxe na základě geografického klíče mezi jihem a severem. Tento rozdíl je rýsován mezi preferencí squatterského hnutí pro vytváření sociálních center, tedy budov, které jsou otevřené veřejnosti a aktivně vytvářejí kulturní program, oproti projektům, které jsou spíše orientovány na bydlení, a tudíž na tvorbu uzavřenějších komunit. V prvním celku tvoří hlavní část španělská města, kde je podobná dynamika zvláště na základě kontextu jednoho státu. U Barcelony, Madridu a Sevilly jsou definovány tři výrazné protestní cykly. První je datován koncem Francova fašistického režimu v roce 1975. Druhá distinktivní fáze je pak rámována kriminalizací squattingu, kdy se v roce 1995 začíná nelegální obsazení budov přesouvat z roviny přestupku, a tudíž občanskoprávního sporu, do roviny

trestního práva. Zároveň přichází na scénu silné transnacionální hnutí GJM (Global Justice Movement), které ovlivňuje jednotlivé projekty. Krize po roce 2008 poté otevírá poslední fázi, která je provázána vzestupem sociálních hnutí typu 15M a PAH (Platforma pro lidi postižené hypotékou). Zatímco v rámci 15M byly jako forma protestu obsazovány domy za účelem otevírání sociálních center, hnutí PAH používalo strategie systematických blokád exekucí spojených s neschopností splácet hypotéky a následné obsazování majetku bank (s. 41). Mluvčí tohoto hnutí se v roce 2015 stala starostkou Barcelony, právě zde je vidět provázání squattingu jako repertoáru jednání a širšího sociálního hnutí, které upozorňuje na nespravedlnosti a je urbánním protestem s širokou podporou místních obyvatel.

Druhá skupina je podle autorů typická preferováním bydlení, kdy jednotlivé cykly nejsou definovány explicitním napojením na širší sociální hnutí jako v případě skupiny první. Squatting zde nepřímě navazoval na hnutí šedesátých let, nicméně nebyl jeho nedílnou strategií. Hlavní vlna squattingu je typická pro osmdesátá léta, která jsou tak definována jako druhý cyklus. V rámci neoliberální politiky měst byly renovovány velké části obytné zástavby, které zůstávaly léta prázdné a nabízely se tak jako řešení kritické bytové situace převážně mladší generace. V případě Berlína se jednalo například o čtvrť Kreuzberg, kde desítky obsazených domů tvořily nebyvalý alternativní prostor. Například v roce 1981: „Více než 180 domů bylo squattováno během pěti měsíců. Během pár měsíců vzniklo obrovské hnutí: více než 5 000 lidí žilo ve squatech...“ (s. 150) Takovéto typy obsazených lokalit pak měly schopnost být prostory, kde místní obyvatelé mohli experimentovat s alternativní verzí urbánní politiky. V podobném kontextu je namístě zmínit kodaňský squat Svobodné město Christiania s rozlohou 34 hektarů, které je aktivní dodnes (s. 169). Tato etapa končí

státní represí, kdy je systematicky postupováno proti tomuto fenoménu, a v současnosti je squatting spíše marginální i v zemích, jako je Holandsko, kde ještě do roku 2011 nebyl squatting považován za trestný čin.

Kriminalizace a postupy státní moci jsou jedním z hlavních témat jednotlivých textů, neboť právě vyklizení bývá nejčastějším důvodem k ukončení činnosti sociálních center či jiných typů projektů ve squatech. Nezanedbatelnou součástí studií je tak na jedné straně forma resistance proti násilnému vyklizení a na straně druhé metody státní represe, které se vyvíjejí v čase. Jednou z nejučinnějších strategií byla paradoxně legalizace některých squatů, které byly ochotny vyjednávat. Tato technika vedla k různým konfliktům uvnitř squatterského hnutí – například v Paříži se jednalo o spor mezi tzv. uměleckými squaty a autonomními anarchisty. „... inkluze některých squatterů do legálního rámce legitimizovala vyloučení těch, kteří odmítají vyhovět stereotypu o „dobrých squatterech““ (s. 265). Jednalo se tak o postupnou legalizaci umírněných projektů a systematické potlačování projektů, jejichž charakter nespĺňoval kritéria pro možnou legalizaci a začlenění do politiky města. V případě Berlína se takovéto číslo pohybuje v řádu stovek: „Všeho všudy, 200 squatů, které reprezentují 30 procent ze všech 650 squatů, bylo od roku 1970 legalizováno.“ (s. 160) Tato strategie je v kontrastu s první definovanou skupinou, kde jsou některé projekty systematicky přehlíženy, nikoli legalizovány.

Squatterské hnutí není homogenní, jedná se o techniku protestu a vzdoru, která je využívána v různých kontextech a s různými cíli: „I pokud je squatting vnímám jako politický protest, aktivisté se mohou věnovat jeho různým formám, v rámci nichž je obtížné pojmenovat jejich hnutí jen na základě jejich požadování domů a urbánního prostoru.“ (s. 14) Kniha provádí čtenáře právě skrz tyto nejasnosti, odhaluje

základní pnutí, která v rámci širšího pojetí squatterského hnutí vznikají, a ukazuje vývoj squattingu od sedmdesátých let, kdy se z něho stává rozšířený fenomén. Pravděpodobně by bylo příhodnější v rámci studií nevynechat například Londýn či Athény, kde je také výrazná historie squattingu, oproti zastoupení několika měst ze Španělska. Kniha přesto podrobně rozkrývá fenomén, který se zdá být schován v ilegality a zanesen předsudky, které jsou aktivně vytvářeny politiky a médii. Tato analýza zároveň otevírá prostor pro celou řadu dalších potencionálních výzkumů tím, že představuje základní rámce přístupu ke squatterskému hnutí.

V Česku je takovýto typ analýzy jen těžko myslitelný, neboť tam, kde je v západním kontextu možno mapovat desítky paralelních projektů, v pražském urbánním prostoru jde o jednotlivé případy, které nemají přímý vliv na urbánní politiku města: „Squatting představoval v Praze vždy marginální fenomén, který na rozdíl od Berlína, Amsterdamu nebo třeba Kodaně nezanedbal materiální otisk na podobě města.“ (A. Novák. 2018. „Obsaď a žij: Squatting a politika každodennosti v Praze.“ Pp. 211–264 in J. Charvát, B. Kuřík (eds.). „Mikrofon je naše bomba.“ *Politika a hudební subkultura mládeže v postsocialistickém Česku*. Praha: Togga 2018, s. 261) Přesto i jejich sledování dává nahlédnout do specifik místního kontextu, kdy je možno mapovat každý jednotlivý případ a zařadit jej do konceptuálního rámce, který byl konstruován ve městech se silným zastoupením squatterského hnutí. Takovýto přístup prezentuje v českém kontextu citovaný A. Novák, který popisuje historii squattingu od devadesátých let do současnosti. Díky malému množství místních projektů je možno psát historii českého squattingu jen na základě znalosti všech jednotlivých squatů, které zde byly přítomny.

Lukáš Kotyk